

könyvhét

PAPP ANDRÁS

A mi *könyves* utcánk

Szeretettel köszöntök mindenkit!

Szeptember végén történt, egy szép és csendes őszi vasárnap, amikor a rézsút tűző napsugarak leginkább színezik a fákat, s melegükkel elhítetik, ez még valami nyárutó, valami levélzizegéssel átnyújtott ajándék a hétvégén későn ébredőknek. A félvaksai reggel kissé párás hűvöse az utóbbi hetekben a gyakorlótéren talált bennünket, ahol kárörvendő varjak kacagták ki a mi tizenhat ütemű tornagyakorlatunkat. Vagy csak a ruházatunkat, mert a torna öltözete az atlétán túl a korábbi idők kimenő öltönyének barna és műszálas nadrágja volt a surranóval. Az előljáróság nem nagyon törődött vele, hogy a honvéd miben és hogyan érzi jól magát, és hogy nem szállodában vagyunk, azt válogatott módszerekkel hozták tudomásunkra az ordítózó csontcsillagosok; egyszerűen el kellett hordani azt a több tonna régi kimenő egyenruhát, spórolva ezzel valamennyit a kincstári gyakorlók kopásán, mert hiszen utánuk is jönnek még katonák, akiket ruházni kell. Ebben az időben a honvédségnél a spórolást művészi szintre fejlesztették – civil észjárással legtöbbszörre nem is lehetett logikus magyarázatot találni. A katonai észjárás kialakulásához pedig kell némi idő és holmi rendfokozat.

A gyakorlótér fekete felhőjeként összeálló varjúsereg is talán éppen ezt kacagta: szükösségünkben is a bezártságunkat. Nekik a röppenés csak egy gondolat volt, még az őrség se kiáltott a betonkerítés szögcsúcsra: „Állj, ki vagy!”

Szóval kellemes őszi vasárnap volt, mikor még az utcákon sincs nagy mozgás, nemhogy egy laktanyában, amely az eltávások miatt (a rövidítéseket nagyon szereti a sereg) csaknem üresnek volt mondható, engem pedig az egyik jóakaróm beosztott ügyeletesnek a sportcentrumba, mondván, nem kell ott csinálni semmit.

A sportcentrum lényegében egy jól felszerelt tornaterem volt, benne egy luxusnak számító szaunával. A rendszerváltás tájékán nem sok ilyen felszereltségű sportlétesítmény lehetett, mint a debreceni Kossuth laktanyában, büszkék is voltak rá a tisztek, hétszentség. A szolgálat átvételének nem volt különösebben ceremóniája, mint mondjuk őrsegváltásnál; a kulcsok és a napló átvételével egy percben el lett magyarázva a szauna működése. Nem kell egész nap bent ülnöm a bejárat melletti portaszertű üvegkalitkában, kaptam a felvilágosítást, tornázhatok is, nem lesz itt mászkálás. Aha, feleltem, és a katona távozása után leültem a szolgálati helyemre, hogy folytassam a nemrég elkezdett James Joyce-regény olvasását. A tenyérynői, apró betűs könyvet mindenhová magammal tudtam vinni. A szolgálati öltözet

itt a kék mackó volt tornacipővel, természetesen sapka nélkül. Tényleg nyugis hely, konstataáltam. Alig helyezkedtem el a regény világában, mikor nagyon közelről helikopter zúgását hallottam. A leszállóhely épp a centrum mellett volt. És már látom is, hogy öt-hat csíkos pizsamás tart a bejárat felé. A könyvet az asztal alá dobtam, és vigyázzba vágtam magam. Sapka hiányában kézzel tisztelegni nem lehet, csak a fej hátravetésével, ezt nem is tévesztettem el, és azt is megúsztam, hogy valamelyik tábornoknak jelentsek egy nekem merőben idegen és ismeretlen objektumról, a tornateremről. A vizitáció tíz percnél nem tartott tovább, távozóban a tábornokok éppúgy mosolyogtak rám, mint érkezéskor, ami inkább a szituációnak szólt: a helikopteres támadással jól rajtam ütöttek.

Távol áll tőlem minden katonaromantika, mindez csak azért jutott eszembe, mert a történet minden látszat ellenére az olvasásról szól. A menedékről. Az olvasással egy időre kivándorolhatunk, migrálhatunk az extrém valóságból. Sok lehetetlen körülmény között választottam úgy olvasnivalót, hogy a könyv mérete, súlya éppen megfelelő legyen. Minden író olvasóként kezdi, jobb esetben kisgyermekként, s aztán folytatja később hivatásszerűen. A könyv és az olvasás szeretetére nevelni lehet a fiatalokat, de hogy az mennyire lesz tartós, elmélyült, csak később derül ki. Kell némi mágikus vonzódás is a könyvekhez, hogy az csakugyan fontossá, mindennapunk részévé váljon.

Pályakezdő voltam még, amikor egy híres magyar író egy képpel ajándékozott meg: a XVII. századi francia festő allegorikus képének reprodukcióján egy fiatalember ül a papírokkal teli asztala előtt, rákönyökölve támasztja meg jobb kezével a fejét, baljában egy lapot tart, az asztal sarkán kalamáris lúdtollal. A kép azt a csöndes pillanatot rögzíti, amikor a fiatalember elgondolkodik a lapról olvasott szöveg tartalmán. Vagy annak folytathatóságán. Előtte vagy utána van valaminek, nem lehet tudni, de ennek a pillanatnak nyugalma, mélysége és szépsége van. A reprodukción, a kép felső részén egyetlen német szó, ami magyarul olvasási kedvet, olvasási örömet jelent. A bekeretezett képet azóta is írószekreterem fölött tartom. És gyakran pillantok rá munka közben. Amíg ír az ember, semmi másra nem gondol, csak a szövegre, amiből szerencsésebb esetben könyv lesz. Ha pedig kész a könyv, akkor a lehetséges olvasóira is gondol a szerző; kik olvassák majd?, nekik vajon mit jelent? És másokra is gondol a szerző, azokra, akik a könyve mögött állnak, akiket teljes tisztelettel kell megemlíteni ilyenkor, a könyv ünnepén. Kiadói munkatársakat, szerkesztőket, korrektorokat, grafikusokat, tördelőket és nyomdászokat, könyvtárosokat és bolti eladókat, akiknek napi munkájuk részeként dolgozik az én könyvemmel is. Úgy gondolom, akik hivatásszerűen könyvekkel bíbelődnek, többségüket minden bizonnyal a könyv szeretete hozta erre a pályára. Az író csak őstermelő, műveli, amit lehet, amit tud, de kell hozzá nap is, hogy a ki-művelt szövege művelt olvasók kezébe kerüljön. S ha már megemlítettem a könyv mögött állókat, nem feledkeznék meg azokról a szintén alig látható kollégákról, akik történetesen ritkán kerülnek föl műveikkel a könyvheti listákra, mert könyveiket maguk adják ki, és csaknem egyes-egyedül maguk csinálnak mindent. Több mint másfél évtizedes szerkesztői tapasztalatom, hogy nagyon sok ilyen amatőr író ember van. Azért is gondolok rájuk tisztelettel, mert tudom, írni nem könnyű, sok munka van benne, és mániájuk valószínűleg ugyanolyan, mint bármelyik íróké.

A könyvekkel, az olvasmányélményekkel, mintha végtelenített időket élnénk talált helyeken. Az élmény közös, de mindannyian másképp éljük meg. Az olvasással mindig elhelyezkedünk, behelyezkedünk abba a kettős térbe és kettős időbe, amit egyrészt az író nyit a halandó olvasóknak, másrészt meg az olvasó nyit a halandó íróknak. Az írás veszélye, hogy szabaddá tehet. Hogy úgymond felszabadíthat. Ami több mint eredetiség. Meghaladása a dolgoknak; túl függetlenségen és magányosságon, tekintélyeken és törvényeken. Egy idő után túl akár az öngúnyoláson és az öntörvényszerűségeken. Túl az önisméltéseken. A fejlődés nem művészi megújulás eredménye.

Nem egyszerű minderről beszámolni. Mert a saját-élet-történet idónként egészen meghökkenően álomszerű és fantasztikus együttese a legteljesebb élet érzetét képes kelteni a megjelenő művekben, mintegy válaszként a valóságra. Ami nem úgy alternatív tény, mint gondolnánk.

Az alternatív igazságról a hetvenes évek jut eszembe, mikor a gyermekkorból kinőve láttam az emberi roncsokat, akik úgymond kalandvágyból maradtak itthon, nem disszidáltak, s lettek alkesszé és öngyilkossá. Az alternatív igazság akkor éppen a hazugságok előli menekülést jelentette, tehát önmagában igazabb és valóságosabb, mint amit az alternatíváról mint lehetőségekről gondolnánk ma: hogy az igaznak volna egy olyan ellentmondást tűrő hazug igazsága, ami az igazzal szemben igaz volna alternatív értelemben. Súlyos és fájdalmas történelmi tapasztalat, hogy az emberek mindig el tudták dönteni, hogy valójában mi az igazság. Mert tudjuk, a tények makacs dolgok. Mert ugyan az ész becsapható, de a lélek mindig tudja. És annak nincsenek alternatívái. Vagy van, vagy nincs lélek. Egyetlen olyan alternatív valóság létezik, amelynek tényei, fikcionalitása nemcsak hogy nem értelmezhető hazugságként, hanem éppen ellenkezőleg, akár a valóságról is leránthatja a leplet: ez pedig a szépirodalom.

Átlépní. Valamit meghaladni? – valójában eldönthetetlen, honnan hová; vissza a valóságba, túl a tényeken, bele az álmokba, szép illúziókkal előre. A mese realizmusa a valóság labirintusa. Parabolák és allegóriák izgalmas világa az értelmezés látszólagos egyszerűségével. A mese léte, mióta világ a világ, üveghegyen innen és túl, aligha függ attól a világtól és annak tényeitől, amelyikben elmesélik. Az emberi önértelmezés történetelvű; meséket élünk, írunk, mondunk, a mese megismerés és önmegismerés. A mese mindig egy kicsit út is, próbatétel is, menekülés is, benne a saját valóságtól való elvágyódással. Mesét sokféleképpen szöhetünk, ám a legjobb mesék és a legjobb hősök mégse hazudnak; történetükben, anélkül, hogy a fény felé tartanánk, megtaláljuk a hitelesítő vízjelet, mert bennünket fog igazolni, az álmainkat, a mi életünk meséjét. Elvezethet legmélyebb önmagunkhoz, mintha egy kerettörténethez, melynek vázai egyszerre csak láthatókká és tapinthatókká válnak.

A nyolcvanas évek végén a fiatal pályakezdő literátornak, ha műve bizalmat kapott a szerkesztőtől, több lehetősége volt napilapban, annak pl. hétvégi mellékletében, vagy hetilapban, vagy idővel irodalmi folyóiratban publikálni. Örülök annak, hogy az én irodalmi pályafutásom is ebben a nagy múltú városban indult a rendszerváltás tájkán; így jelentem meg az akkori *Debrecenben* (szerk. Arany Lajos) és a *Naplóban* (szerk. Tóth Dénes), az egyetemen kiadott *Határ* folyóiratban

(szerk. Gulyás Gábor), aztán az *Alföldben* (szerk. Márkus Béla, majd Aczél Géza), ennek Stúdiójában is csiszolódtam; örülök annak is, hogy itt szereztem diplomát; hogy szerkesztője lehettem az azóta sajnálatos módon megszűnt *Debreceni Disputának*; és hogy a Debrecenben töltött tíz évemből, míg a közeli Szoboszlóra nem költöztem, vagy másfelet éppen itt, a Csapón alig pár méterre lévő házban élhettem. Ha akkoriban végigsétáltam az árnyas fákkal övezett virágpiacon, melynek rendje csakugyan piaci volt, az illatokból is tudhattam, hogy éppen milyen évszakban járunk.

Debrecen regionális jelentősége, irodalmi múltja, potenciálja megkérdőjelezhetetlen, szellemi vonzásköre mindig is nagy volt határon innen és túl, szerzői éppen úgy jöhetnek a Hajdúságból, a Nyírségből, Erdélyből, mint a fővárosból, vagy azon túlról. A regionálist én mindig az egyetemessel együtt értelmeztem: ha a részben az egész is megmutatkozik, és fordítva, ha az egészben látom a helyi értéket. Éppenséggel a nehezen megfogható *genius loci*t, ami állandóságában is más-más jelentést hordoz. Mert változnak az emberek és az idők. Más volt a hely szelleme Fazekas Mihály, Kazinczy és Csokonai idejében, kicsit más Petőfi korában, megint más Ady, Móricz, Tóth Árpád, Szabó Lőrinc évtizedeket átívelő korában, és megint más Szabó Magda és Kiss Tamás bácsi újabb évtizedeiben, ahogyan változott a hely szelleme a rendszerváltás előtt mondjuk Ratkó Józsefnél vagy Térey Jánosnál, vagy amit velem együtt megélhetett itt Szénási Miklós, Vitéz Ferenc, Dusa Lajos, Ószabó István, Bálint Péter vagy éppen Borbély Szilárd, s él meg mostanában más-képp mondjuk Áfra János, Korpa Tamás vagy Lapis József. Nem lehet mindenkit felsorolni, pedig eszembe jutnak most olyan emberek is, akik minden tehetségük ellenére kiugrottak, abbahagyták, másba kezdtek. Hogy a városhoz mennyi író kötődött, élt és alkotott itt, azt Bakó Endre irodalomtörténész a megye irodalmi kalauzában is felsorolja, de jó néhány szerzővel foglalkozik a három éve megjelent *Agak és hajítások* című tanulmánykötetében is. A *genius loci*t nem definiálnám, csak annyit mondanék: Debrecen. Bennem és nekem már egyáltalán nem azt jelenti, mint amit mondjuk jelenthetett Adynak. Egyáltalán nem. Nekem mindig is az újra jóindulatúan fogékonynak és progresszívnek tűnt. Kicsit talán nehezen mozdul, de a hamisságot leveti magáról. Puritán szellemében dolgoz. Értéket őrző és átadó, azt fölmutató csipetnyi kivagyisága mögött van tartalom, bennem az itt megélt évek miatt is belső térkép.

Tar Sándor *A mi utcánkja* is itt van a közelben, ugyanakkor tudjuk, lehetne bárhol Magyarországon. Mindenkor kell a helyi íz, de ha csak íz volna rendes étel nélkül, nem lagnánk jól az íz illúziójával. A regionális valójában úgy válik egyetemessé, hogy észre sem vesszük; elkészül a mű, benne van minden. Ennek a speciális helyi íznek a jelentőségét egyedül a provinciális nem fogja érteni és értékelni, különösen akkor, ha a mondatokba kavart ember magára ismer az egyetemes irodalmat képviselő könyvben. Na ez volna az újabb íz: a pikáns. Amikor a regényhős mondjuk az utcán szembetalálkozik a mindent kifecsegő alkotójával. Ez viszont már egy újabb történet volna. A jó irodalom tehát nem debreceni, nem nagyváradi, a jó irodalomra nem úgy gondolunk, mint a jó bort termő vidékre, eredetvédett tájakra és dűlőkre – a jó irodalom a magyar irodalom természetes része, amiben helyi történetek, alakok, helyszínek jelenhetnek meg. Ebből következően

a jó író bárhol megtalálja a helyre jellemző sajátosságot, amit hozzá kell adnia a szövegéhez, hogy az olvasót szórakoztatva és elgondolkodtatva csaknem örökérvényű állításokat tehessen. Az író bárhol írhat, bárhol élhet, könyvének jobb esetben időbeli kiterjedése van.

A könyvről és az olvasásról sok író sok okos gondolatot mondott már, melyet időről időre érdemes újra elővenni, tudatosítani, aktualizálni. Olyan remek alkotók is visszanyúlnak elődeik mondataihoz, akik máskülönben maguk sincsenek híján az eredetiségnek, a pontosságnak és a nyílt szókimondásnak. Az idézés tiszteletet fejez ki, egy hagyomány örökségének a fölvállalását. A tavalyi pesti könyvheti megnyitón Esterházy az olvasásról Márai sorait idézte. Esterházynek, mondhatni, vérében volt a történelmi léptékű idézés, az intertextualitás. Irodalmi karrierje is itt indult, az *Alföld* folyóiratnál. Találomra most tőle választok egy mondatot, szabadon: „Bizonyos szint fölött bizonyos szint alá nem megy az ember”. Mi pedig olvasóként, gondolkodóként higgyük el, hogy mindenkor, a mindenkori jelen kuszaságában és kiábrándító valóságában is van olyan szint, amit el lehet érni, amiben morálisan is lehet élni. Mert engem a remekművek, legyenek azok a szenvedés ihlette versek, virágnyelven született történetek, vígjátékba oltott tragikus szcénák – rég meggyőztek arról, hogy az irodalom nemcsak megemel, de végzetes pillanatokban akár meg is menthet.

Ha teher alatt nő a pálma, akkor a magyar irodalom pálmája újra növekedésnek indult; úgy vélem, megint egyre fontosabb lesz a vers, a próza, a dráma. Ezen műnemek bármelyike képes arra, hogy valami fontosat, lényegeset, igazat mondjon, tükrözzön vissza arról a korról, amelyben a kádenciák, a mesék és a jelenetek keletkeztek. Szabad lélekből, bátor szellemmel. Ehhez kívánok mindannyiunknak remek könyveket!

Az Ünnepi Könyvhetet megnyitom!

„Nincs elszalasztott lehetőség”

PAPP ANDRÁSSAL HERCZEG ÁKOS BESZÉLGET

Szeretettel köszöntöm az Ünnepi Könyvhet résztvevőit és a rendezvény díszvendégét, Papp András író. A megnyitóbeszédében említetted, hogy az íróvá válás mindig olvasóvá válással kezdődik. Felvetődött bennem, hogy a Te olvasóvá, illetve íróvá válásod vajon hogyan történt. Emlékszel olyan meghatározó olvasmányélményre, ami után nem tudtál nem olvasóvá (és íróvá) válni?

Nálam is így történt, gyermekkorban kezdődött, ahogyan arra utaltam. Nekünk otthon nem volt házi könyvtárunk, csak néhány könyv, úgy két kisebb polc, ami elfért a szekrény sor bárszekrényében, mintegy az italok helyén, a családi fotók gyűjteménye mellett. Volt ebben minden, tudatos válogatásnak, így utólag, aligha nevezhetném, mert sem dísz, sem éltetője nem volt a könyv az otthonunknak. Nem volt színes gerincű könyvsorozat, és nem volt egy szerzőtől sem összkiadás. De